

УДК 378.014.5.016:796/799(477)

DOI [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-2\(62\)-2](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-2(62)-2)

Наталія БАЗИЛЯК

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри української та іноземних мов, Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського, вул. Костюшка, 11, Львів, Україна, 79000

ORCID: 0000-0002-9475-1213

Nataliia BAZYLIAK

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor at the Department of Ukrainian and Foreign Languages, Ivan Bobersky Lviv State University of Physical Culture, 11 Kostyushka str., Lviv, Ukraine, 79000

ORCID: 0000-0002-9475-1213

РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ ЗАКЛАДАМИ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В ПЕРІОД ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЦИФРОВІЗАЦІЇ ВИЩОЇ ШКОЛИ

IMPLEMENTATION OF STATE HUMANITARIAN POLICY BY EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN THE CONTEXT OF HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT IN THE PERIOD OF GLOBALIZATION AND DIGITALIZATION OF HIGHER SCHOOLS

У статті визначено, що освіта є одним з основних інститутів, що реалізують широкий спектр значущих функцій та діють під впливом трансформацій, котрі відбуваються. Особливістю освіти у сучасному світі є те, що вона стає центром відтворення найбільш значущих інновацій практик, котрі визначають перспективи розвитку суспільства. Низка сучасних глобальних трендів розвитку сучасної освіти зумовлюється загальними світовими тенденціями та перебуває під впливом гуманітарних проблем.

З'ясовано, що освіта вбудована у процес всесвітньої економічної, політичної, культурної інтеграції, що розгортається в останні десятиліття в усьому світі. Проявом цього є загальна уніфікація знання, в результаті відбувається вихід національних освітніх систем за межі державних кордонів, інтернаціоналізація освіти та формування єдиного світового освітнього простору і ринку освітніх послуг. Глобалізація освіти проявляється в уніфікації рівнів освіти та кваліфікаційних рамок, відкритості та транскордонності освіти, можливості отримувати її з будь-якої точки світу, процеси глобальної інтеграції сприяють формуванню цілих регіонів уніфікації національних систем освіти. Яскравим прикладом цього є єдиний європейський освітній простір, до якого приєдналися країни, які перебувають не лише в ЄС, а й за його межами.

Доведено, що останнім часом новий потужний імпульс розширенню глобалізації освіти дають інформаційні технології та цифровізація освіти, що руйнують національні межі освіти в принципі, і дозволяють говорити про формування єдиного світового цифрового освітнього простору, який визначає нові конкурентні умови для всіх гравців освітнього ринку. Наслідки цього можуть мати довгостроковий характер і призвести до нового балансу векторів та трансформувати експортний потенціал провідних систем освіти.

Обґрунтовано, що глобалізація освіти стала сучасним трендом у зв'язку з розширенням соціальних функцій держави, що забезпечила доступ до неї широких верств населення, що призвело до перетворення освіти з елітної на масову. Найімовірніше, вплив може мати зворотний бік масового доступу до освіти, що виражається у зниженні її якості, певної дискредитації освіти, особливо вищих щаблів, що призводить до зниження попиту на вищу освіту в контексті реалізації гуманітарної політики.

Ключові слова: державна політика, людський капітал, заклади освіти, соціально-економічний розвиток, вища школа, етап, реалізація, цифровізація.

The article defines that education is one of the main institutions that implement a wide range of significant functions and act under the influence of the transformations that are taking place. The peculiarity of education in the modern world is that it becomes the center of reproduction of the most significant innovations of practices that determine the prospects for the development of society. A number of modern global trends in the development of modern education are determined by general world trends and are under the influence of humanitarian problems.

It was found that education is embedded in the process of global economic, political, and cultural integration, which has been unfolding in recent decades all over the world. The manifestation of this is the general unification of knowledge, as a result of which there is an exit of national educational systems beyond state borders, the internationalization of education and the formation of a single global educational space and market of educational services. The globalization of education is manifested in the unification of education levels and qualification

frameworks, the openness and cross-border nature of education, the ability to receive it from anywhere in the world, the processes of global integration contribute to the formation of entire regions of the unification of national education systems.

A clear example of this is the single European educational space, which has been joined by countries that are not only in the EU, but also outside of it. It has been proven that recently, a new powerful impetus to the expansion of the globalization of education is given by information technologies and digitalization of education, which destroy the national boundaries of education in principle, and allow us to talk about the formation of a single global digital educational space, which determines new competitive conditions for all players of the educational market. The consequences of this can have a long-term nature and lead to a new balance of vectors and transform the export potential of the leading education systems.

It is substantiated that the globalization of education has become a modern trend in connection with the expansion of the social functions of the state, which has ensured access to it for wide segments of the population, which has led to the transformation of education from elite to mass education. Most likely, the impact can have the opposite side of mass access to education, which is expressed in a decrease in its quality, a certain discrediting of education, especially higher levels, which leads to a decrease in demand for higher education among the population of various countries.

Key words: state policy, human capital, educational institutions, socio-economic development, higher school, stage, implementation, digitalization.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Демократизація доступу до освіти є одним з провідних трендів соціально-економічного розвитку, що виявляється у реалізації та розширенні прав кожної людини на освіту, можливостей для самоорганізації та права вибору навчальних та різноманітних освітніх систем та форм здобуття освіти. Важливим проявом демократизації освіти у всьому світі є скорочення державних функцій у регулюванні освіти, розвиток громадського управління, самоврядування та автономії освітніх інституцій.

Однією із сучасних форм гуманітарної політики стала поява феномену масових відкритих освітніх курсів, які виклали провідні університети світу на відкритих цифрових платформах для широкого користувача без жодних обмежень. Це дозволило закладам вищої освіти подолати всі інституційні кордони, а освітній контент зробити максимально доступним з будь-якої точки світу будь-якому користувачеві. Очевидно, подальший розвиток людського капіталу, крім організаційно-управлінського контексту, буде пов'язаний з постійно зростаючими можливостями цифровізації освіти.

Аналіз останніх досліджень, в яких започатковано розв'язання проблеми, та визначення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячена стаття. Провідними дослідниками у галузі державної гуманітарної політики з'ясовано, що діджиталізація освіти, яка розгорталася поступово в останні десятиліття і вилілася натепер у «цифрову революцію», стала провідним трендом розвитку освіти. Спочатку інформаційні, а тепер цифрові технології кардинально змінили освітній ландшафт і конфігурацію, сприяли появі нових сутностей в освіті.

З міжособистісного комунікативного процесу цифровізація перетворилася на техно-

логічний процес, залежний від використання інформаційних технологій, що розвиваються стрімкими темпами. Також з'явилася низка перспективних проєктів та рішень у таких галузях, як управління навчальним процесом, оцінка і сертифікація результатів навчання, соціальні мережі для викладачів та студентів, дослідників та роботодавців. Натомість зростанням значущості освіти є розвиток людського капіталу як основного фактора соціально-економічного зростання в умовах збільшення ролі знань та інновацій. Тому в останні десятиліття ключовим елементом людського капіталу стає інтелектуальний капітал, який є здатністю генерувати та освоювати інновації.

Метою статті є обґрунтування реалізації гуманітарної політики в контексті розвитку людського капіталу в період глобалізації та цифровізації системи вищої школи на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Незважаючи на посилення соціально-економічної турбулентності обсяг інвестицій в освіту в останні десятиліття зростає, як зростає і попит населення на вищу освіту, що також сприяє зростанню інвестицій у цю сферу [3]. Загальносвітовим є тренд, коли підвищені інвестиції в людський капітал і насамперед у сферу освіти виступають ключовим інструментом для відповіді на виклики глобальної конкуренції, для країн-лідерів це стає багато в чому безальтернативним. Саме сектор освіти найбільше підходить на роль стартового майданчика, що запускає трансформаційні процеси в інших галузях та в економіці загалом.

Тому в розвинених країнах порушується питання про новий якісний рівень освіти, здатний забезпечити нарощування науково-технічного потенціалу суспільства.

Це особливо важливо в умовах принципово нового та складного цивілізаційного контексту. Це актуалізує проблему якості людського капіталу, що відтворюється у системі освіти, та налагодження механізмів його раціонального використання в економіці. Для закладів вищої освіти, відповідальних за професійний ресурс інтелектуального капіталу, це насамперед означає необхідність розвороту до позиції центрів наукового та інноваційного розвитку суспільства.

Необхідність цього зумовлена як прискореними процесами техніко-технологічного та інформаційного прогресу, так і особливостями соціально-економічного і демографічного розвитку. Виявилось, що спеціалізовані цифрові освітні стартапи здатні більш ефективно виконувати багато традиційних функцій закладів вищої освіти, тобто викладання, оцінку результатів, формування спільнот та інше. Нині, коли в одну мить цифровізація стала основним механізмом не тільки розвитку освіти, а й забезпечення можливості її функціонування, ставлення учасників освітнього процесу до перспектив його подальшої цифровізації виявилось менш однозначним.

У будь-якій галузі діяльності людина нині перманентно перебуває в освітньому середовищі, що стає для неї природною формою перебування і розвитку, а навчання, яке здійснюється формальним та неформальним чином, є постійним процесом. Реагуючи на потреби ринку праці, що змінюється, сфера освіти все більше набуває багаторівневого і багатоформатного характеру, особливо бурхливий розвиток отримує неформальна освіта, яка активно починає конкурувати з формальною освітою. Вона набуває характеру вирішального фактора для модернізації економіки, переходу до нових технологічних форматів і для відповіді на виклики глобальної конкуренції.

Для закладів вищої освіти з'являється загроза опинитися у вирі процесів у тому разі, якщо не вдасться диверсифікувати спектр освітніх послуг, що реалізуються, і вибудувати у себе систему освіти для різних сегментів ринку праці та освітніх потреб громадян на основі сучасних цифрових технологій [1]. А це означає, що особливу увагу необхідно приділяти розвитку додаткових освітніх програм різноманітної спрямованості, забезпечувати реальне практико-орієнтоване навчання, орієнтацію освітніх програм на потреби ринку праці, скоротити розрив між змістом дисциплін, теоретичною підготовкою та сучасним, практичним середовищем роботи випускників.

Освітні інституції нині стикнулися зі складною дилемою, вони стоять перед вибором між включенням у глобальний освітній простір та прийняттям міжнародних правил та реалізації політики освітнього протекціонізму. Натепер під впливом глобальних трендів розвитку освіти активно йдуть процеси трансформації вищої школи, в умовах наростаючої конкуренції на світовому освітньому просторі перед університетами світу постають серйозніші завдання, ніж раніше. Вони змушені конкурувати не лише у навчальній та науковій роботі, а й у сфері створення інновацій, впливу на економічне зростання, у вирішенні основних світових проблем.

Відповідно до цього вибудовуються основні напрями стратегічного розвитку провідних університетів світу, які знаходять своє відображення у їх стратегічних документах, програмах розвитку, модельних рішеннях. Формування глобального освітнього електронного простору, створення нового типу відкритих інформаційних ресурсів «без кордонів» – це, мабуть, найбільш значущий інноваційний тренд трансформації вищої освіти у світі, що змінює уявлення про можливості та формат діяльності закладу вищої освіти загалом.

Зазначене передбачає просування регіональних спільних проєктів, забезпечення спільного розвитку закладу вищої освіти та регіону на основі зміцнення науково-виробничої співпраці, нині заклади вищої освіти все більше орієнтуються на запити роботодавця, здійснюючи інтеграцію сфер бізнесу, науки та освіти. Кооперація досліджень та навчання з індустріальним сектором та бізнесом привносить в академічне університетське середовище нові освітні технології, а реальний сектор отримує нові наукові знання.

Сучасні провідні заклади вищої освіти мають власні центри трансферу технологій, технопарки, зокрема, які дають студентам можливості організації стартапів, малих фірм з метою розробки технологічної продукції, її подальшого патентування та маркетингового просування. Фактично студенти створюють робоче місце самі у структурах закладів вищої освіти, поєднуючи дослідницьку діяльність з освітнім процесом та наукою. Зазначена стратегія означає диверсифікацію освіти шляхом забезпечення індивідуального підходу до студента з метою розкриття потенціалу кожного студента.

Стратегічне спрямування має бути спрямоване на побудову партнерських відносин між підрозділами закладу вищої освіти та за межами закладу вищої освіти, створення атмосфери інклюзивності, благополуччя. У рамках напрямку може реалізовуватися стратегічна

корпоративна та суспільна взаємодія, а саме розробка ефективних моделей взаємодії з бізнесом та спільнотою, громадянами та використання відносин із корпоративними партнерами для максимального створення робочих місць. Важливим є підвищення продуктивності праці та ефективності витрат, ставить своїм результатом підвищення ефективності та результативності діяльності закладу освіти внаслідок вкладення інвестицій в оновлені технології та системи з метою сприяння автоматизації процесів.

У рамках цього напрямку може реалізуватися оптимізація ключових процесів, процедур, ресурсів закладу вищої освіти, скорочення часу завершення основних процесів, регулярне проведення моніторингу ефективності та результативності адміністративних, академічних процесів для забезпечення відповідності зі стандартами якості [4]. Залучення всіх співробітників закладу вищої освіти до суспільного життя, включаючи обговорення нових ідей, процесів розвитку закладу вищої освіти, буде сприяти підвищенню продуктивності праці, ефективного управління активами закладу вищої освіти.

Стратегічне спрямування розвитку стосовно досягнення фінансової стійкості спрямоване на досягнення фінансової стійкості закладу вищої освіти за рахунок диверсифікації доходів, оптимізації процесів, забезпечення прозорої звітності та надійного управління персоналом. У межах цього напрямку розвитку може реалізовуватися створення інфраструктури для стійкої корпоративної та приватної благодійності з метою проведення активної та успішної кампанії з накопичення капіталу.

Основна проблемна зона, яка детермінує суттєві та перманентні перетворення освітньої діяльності натепер, – це необхідність відповідності сучасним та майбутнім потребам суспільства, економіки, ринку праці. Нині заклад вищої освіти не може залишатися закритим консервативним освітнім майданчиком, що реалізує освітній процес тільки на основі своїх внутрішніх інтересів, можливостей і здібностей професорсько-викладацького складу, традиційних укладів і напрямів, що склалися, у відриві від зовнішнього середовища. Зазначене змушує заклади вищої освіти серйозно трансформувати освітні програми, технології, освітню політику загалом під актуальні запити суспільства, котрі динамічно змінюються.

Заклад вищої освіти нині має бути здатний готувати фахівців для професій майбутнього, які динамічно з'являються, і таким чином кон-

струювати професійний ландшафт майбутнього суспільства. Потреба сучасної освіти зумовлена необхідністю подолання протиріч між прискореним науково-технічним прогресом та інерційністю системи освіти, а також між необхідністю використання інформаційних, цифрових технологій і низьким рівнем їхнього науково-методичного забезпечення та використання. Подолання цих протиріч можливе, якщо будуть створені умови для розвитку освітнього потенціалу вишу відповідно до перспективних потреб суспільства.

Тому метою сучасної освіти є постійні зміни в освітній діяльності, які мають випереджати зміни в інших сферах та створювати їх підстави. Якщо освітня політика не переорієнтується, розвиток економіки стримуватиметься внаслідок орієнтації на систему освіти, яка не відповідає її вимогам, а заклади вищої освіти деградуватимуть у своєму розвитку. Основою формування моделі сучасної освіти є розвиток особистості, спрямований на формування її нових професійних та особистісних якостей, покликаних адаптувати людину до життя та роботи в умовах невизначеності. Зазначена мета покликана забезпечити підвищення конкурентоспроможності випускників закладів вищої освіти, а розвиток суспільства, технологій призводить до стрімкої появи нових професій.

Звідси випливає необхідність оновлення змісту освіти та навчання відповідно до світових трендів, а також розвитку мотивації громадян до постійного навчання. Головна проблема сьогоденного освітнього і виховного процесів полягає у тому, що запити змінного світу виявляються значною мірою не забезпеченими змістом і якістю діючої системи освіти [1]. Одним з можливих рішень цієї проблеми є трансформація навчального матеріалу за рахунок виділення базових понять, ідей, способів діяльності, які превалювали в людській культурі та призводили до розвитку тих чи інших сфер знання.

Сучасна освіта потребує запровадження нових, адаптивних освітніх програм, які підлаштовуються під студента та зміни у соціально-економічному житті суспільства, а також поєднують класичні, фундаментальні знання із сучасними світовими тенденціями. Відповідно до нового підходу стосовно формування змісту навчання у виші руйнується однаковість у визначенні цілей та змісту навчання, реалізуються варіативність змісту підготовки, різні способи його проектування залежно від конкретних умов, у яких функціонує освітня організація. Зважаючи на зростання технологій, появу нових професій

та галузей знань, на ринку праці необхідно постійно підтверджувати вміння та навички, кваліфікацію відповідно до сучасних змін.

Значна частина освітніх ресурсів у рамках цифрових програм надається поза закладами вищої освіти, провайдерами будуть як самі заклади вищої освіти, так і спеціалізовані навчальні фірми та постачальники технологій. Колосальне розширення освітньої пропозиції призведе до того, що неефективні навчальні курси почнуть вимиватися з університетської практики. Передові заклади вищої освіти почнуть повертати цю реальність собі на користь, адже ресурси, що вивільнилися, можна буде спрямувати на розвиток новітніх досліджень. Такий розвиток насамперед актуальний для мотивованих абітурієнтів, які не визначилися у професійному плані, які хотіли б максимально адаптувати навчальний план до своїх особливостей.

Навчальні програми повинні складатися з короткочасних освітніх модулів та інтенсивів, що дозволить забезпечувати синхронізацію навчальних планів, залучати провідних викладачів інших закладів вищої освіти та представників реального сектору економіки для реалізації навчальних дисциплін. Проблема активізації пізнавальної діяльності студентів завжди була однією з найактуальніших у практиці навчання, тому постійно ведеться пошук інструментарію, що дозволяє ефективно використовувати спільну пізнавальну діяльність викладача та студентів.

Останнім часом інтерес педагогів спрямовано на освоєння інноваційних освітніх технологій, оскільки призначення будь-якої технології – оптимізувати процес, виключити з нього всі види діяльності та операції, які не є необхідними для одержання соціально бажаного результату. В освітніх технологіях закладено значний потенціал для підвищення ефективності освітнього процесу, підготовки професійно-компетентних та мобільних кадрів, здатних успішно функціонувати у різних соціально-професійних спільнотах. Інноваційні технології освіти розглядаються як засіб, з допомогою якого може бути реалізована нова освітня парадигма, тенденції розвитку освітніх інновацій безпосередньо пов'язані з гуманізацією освіти, що сприяє самоактуалізації та самореалізації особистості.

Інноваційні освітні технології характерні організацією навчально-виховної діяльності, що відповідає поточному етапу соціально-

економічного розвитку суспільства і його потреб та орієнтованих на підвищення ефективності освітнього процесу. Нині сутність інноваційних освітніх технологій зводиться до значущості та необхідності їх застосування в освітньому процесі, що дозволяє створити умови для продуктивного професійного та творчого розвитку студентів, активізувати їхню пізнавальну зацікавленість, розвинути самостійність у пізнанні та оперуванні інформаційними ресурсами та усвідомити розуміння змісту освітньої програми.

Сучасні освітні технології виконують гуманістичну, розвиваючу, методичну, проєктувальну та інші функції, тому важливо зробити навчальну інформацію, що викладається, більш наочною та емоційно насиченою, удосконалювати не лише навчальні компетентності студентів, а й професійні навички та майстерність викладачів, а також впровадити інформаційні ресурси в освітній простір. Характерними ознаками освітніх технологій є концептуальність, системність, дидактична доцільність, інноваційність, оптимальність, відтворюваність та гарантованість результатів.

Формулювання висновків і перспектив подальших досліджень у цьому напрямі. Використання закладами вищої освіти нових технологій дозволяє сформувати гуманітарну політику, що характерна більш індивідуальними підходами, оскільки система, що ґрунтується в тому числі на обробці великих даних, дозволяє враховувати інтереси не лише студента, а й викладача. Інноваційний підхід до змісту та методів освіти вже приносить соціальні, гуманітарні та економічні вигоди всім учасникам навчального процесу, а також роботодавцям та громадянському суспільству загалом.

Актуальним трендом розвитку системи вищої освіти нині стає індивідуалізація навчання, вона має на увазі самостійність студента у виборі власної, комфортної йому індивідуальної освітньої траєкторії, самостійне формування власного навчального плану, а також визначення подальшої професійної траєкторії. Індивідуалізація пов'язана з формуванням студентом своєї професійної траєкторії вже у процесі навчання, допомагає з вибором професійної траєкторії закладу вищої освіти, в якому навчається студент, через залучення до викладання практиків, можливості створення стартапів, сприяння у працевлаштуванні та стажуванні.

Література:

1. Костюк І. Державне управління в Україні в період реалізації адміністративної реформи: основні поняття та категорії. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2013. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/dums_2013_1_9.pdf.

2. Мамонов І. Публічне управління, державне управління, соціальна політика і місцеве самоврядування як складники соціального управління. *Державне управління: теорія та практика*. 2012. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Dutp_2012_2_4.pdf.

3. Парубчак І.О. Основні аспекти сучасних суспільно-політичних та управлінських відносин у системі міжнародного співробітництва. *Вісник Академії митної служби України. Серія «Державне управління»*. 2013. Випуск 1(8). С. 170–177.

4. Parubchak I., Smolinska O., Marzalek-Kawa J. Social aspects of the development of the management systems of Eastern European universities in the transformations period. *The new educational review, Poland*. Vol. 58, No. 4, p. 109–122. URL: <https://tner.polsl.pl/e58/a8.pdf>.

References:

1. Kostyuk I. (2013) *Derzhavne upravlinnya v Ukrayini v period realizatsiyi administratyvnoyi reformy: osnovni ponyattya ta katehoriy* [Public administration in Ukraine during the period of implementation of administrative reform: main concepts and categories], journal *Derzhavne upravlinnya ta mistseve samovryaduvannya* [Public administration and local government]. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/dums_2013_1_9.pdf [in Ukrainian].

2. Mamonov I. (2012) *Publichne upravlinnya, derzhavne upravlinnya, sotsial'na polityka i mistseve samovryaduvannya yak skladovi sotsial'noho upravlinnya* [Public administration, state management, social policy and local self-government as components of social management]. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Dutp_2012_2_4.pdf [in Ukrainian].

3. Parubchak I.O. (2013) *Osnovni aspekty suchasnykh suspil'no-politychnykh ta upravlins'kykh vidnosyn u systemi mizhnarodnoho spivrobitnytstva* [The main aspects of modern socio-political and managerial relations in the system of international cooperation]. Bulletin of the Academy of Customs Service of Ukraine. *Seriya Derzhavne upravlinnya* [Series Public Administration], Vol. 1(8). Pp. 170–177 [in Ukrainian].

4. Parubchak I., Smolinska O., Marzalek-Kawa J. (2020) Social aspects of the development of the management systems of Eastern European universities in the transformations period. *The new educational review*. Vol. 58, No. 4, pp. 109–122 [in Polish].